

- (1914–1918) // *Історіографічні дослідження в Україні*. – К., 2003. – Вип. 13. У 2 ч.: Україна – Польща: історія і сучасність: 36 наук. праць і спогадів пам'яті П. Калениченка (1923–1983). – Ч. 1. – С. 157; Реснт О. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.). – К., 2003. – С. 332.
8. Попик С. Українці в Австрії 1914–1918. Австрійська політика в українському питанні періоду Великої війни. – Київ–Чернівці, 1999. – С. 99.
9. ЦДАМЛМ. – Ф. 612. – Оп. 1. – Спр. 94. – Арк. 19.
10. Блок М. Апология истории или ремесло историка. – М., 1986. – С. 61–63.
11. Россия в Мировой войне 1914–1918 года (в цифрах). – М., 1925. – С. 49.
12. Шумский К. Очерки мировой войны на суше и море. – Петроград, 1915. – С. 15–16.
13. Якимович Б. Збройні сили України: Нарис історії. – Львів, 1996. – С. 85–86.
14. Шамбаров В. За войну, царя и отечество. – М., 2003. – С. 159.
15. Верба І. Арешт Михайла Грушевського у 1914 році // *Проблеми історії України*. – К., 2002. – Вип. 6. – С. 30.
16. Волковинський В.М. Бойові дії на українських землях у роки Першої світової війни // *Укр. іст. журн.* – 2004. – № 4. – С. 44.
17. Реснт О. Українські землі в дипломатії європейських країн // *Історія України*. – 2001. – № 25. – 26. – С. 30.
18. Цит за: Сарбей В.Г. *Національне відродження України*. – К., 1999. – С. 307.
19. *Історія українського війська*. – Львів, 1936. – Ч. III. – С. 320.
20. Козеренко М. *Обзор состояния товарных рынков в городах губерний Киевской, Подольской, Волынской, Полтавской, Черниговской* // *Известия киевской городской думы*. – 1916. – № 10. – С. 50.
21. Вільшанська О.Л. *Повсякденне життя населення України під час Першої Світової війни* // *Укр. іст. журн.* – 2004. – № 4. – С. 38–56.
22. *Маленькие одесские новости*. – 1916. – 3 січня.
23. *Дороговизна и борьба с ней в городах пяти губерний нашего края по данным областной анкеты* // *Известия киевской городской думы*. – 1915. – № 7.
24. *Запововський В. Буковина в останній війні Австро-Угорщини*. – С. 75.
- Вільшанська О.Л. *Названа праця*. – С. 60.
26. Литвин В. *Україна: доба війн і революцій (1914–1920)*. – С. 65.

УДК 94(477)“1917”

І.Я. Хома

Національний університет “Львівська політехніка”,
Інститут гуманітарних і соціальних наук

СТАНОВИЩЕ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ-УКРАЇНЦІВ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ АРМІЇ НА НАДДНІПРЯНЩИНІ (ВЕСНА–ОСІНЬ 1917 р.)

© Хома І.Я., 2005

Проаналізовано політичні чинники, які визначали становище військовополонених-українців західноукраїнських земель на теренах Росії і Наддніпрянщини в 1917 р. Одночасно з цим у дослідженні розкрито організацію національно-визвольного руху в середовищі військовополонених-українців як певний виклик на процеси, що були пов'язані з відродженням Української держави в той час.

The author of this article analyzes the political factors which determined the status of Western Ukrainian POW's on the territories of Eastern Ukraine and Russia. Simultaneously the article covers the organization of national movement among Ukrainian POW's as the reaction for the revival of Ukrainian state.

Військові події 1914–1917 рр. в черговий раз показали драматизм ситуації на українських землях. Він визначався тим, що фронт основних військових кампаній пролягав через територію України, в результаті чого українські

вояки австро-угорської і російської армій по обидва боки фронту були приречені воювати один проти одного. Ціною десятків тисяч жертв, біженців, виселенців і військовополонених заплатив український народ за участь у

бох Першої світової війни в умовах бездержавності і захисту експансіоністських зазіхань Австро-Угорської та Російської імперій.

Актуальність цієї роботи має як суто історичне значення з позиції відтворення безперервного розвитку подій та явищ української історії та пошуку історичної правди, так і теоретичне значення як певний історичний досвід, на який можна опертись, зокрема, у реформуванні гуманітарної сфери Збройних сил України. З історичної точки зору ця проблема є мало дослідженою в українській історіографії, вирішення якої дало б змогу доповнити погляди на низку історичних фактів періоду національної революції 1917–1921 рр.: державотворчі процеси на Наддніпрянщині у 1917 р., а саме – проблеми соборності українських земель, творення української національної армії; ставлення російських урядів до українців із Східної Галичини в контексті відомого загального відношення до української нації; трансформація західноукраїнського національного руху з регіонального у всеукраїнський тощо. Окремі аспекти цієї проблеми висвітлені в монографічних дослідженнях В. Голубка [18], В. Довбні [25] та інших. Однак питання, які визначали б появу західноукраїнського чинника як вагомого суб'єкта державотворчих процесів на Наддніпрянщині в 1917 р., так і не стали предметом окремого дослідження.

Тому при написанні цієї роботи поставлено за мету в загальних рисах показати: ставлення царського і тимчасового урядів до військовополонених українців австро-угорського підданства; обставини, які визначали реальні можливості Центральної Ради вплинути на долю полонених-українців із Східної Галичини, а також позицію української влади по відношенню до ініціативи останніх взяти участь у формуванні української армії; основні етапи розвитку національно-визвольного руху і організаційні засади у створенні окремої військової частини з військовополонених-українців австро-угорської армії.

Впродовж 1914–1917 рр. в рамках Першої світової війни між Австро-Угорщиною і Німеччиною з одного боку і Росією – з іншого, в таборах для військовополонених опинились десятки тисяч українських вояків. На території Австро-Угорщини і Німеччини опіку над військовополоненими-українцями російської армії

встановив Союз Визволення України (далі – СВУ) [1, с. 130–140], створений 4 серпня 1914 р. у Львові представниками української політичної еміграції з Наддніпрянщини, а після окупації Східної Галичини російською армією зосередив діяльність у Відні [2, с. 140–162]. СВУ розраховувала, що військовополонені стануть основою майбутньої української армії в боротьбі за незалежність України проти Російської імперії. Загальне ставлення Центральних держав до українських військовополонених чітко відображала ухвала президії СВУ: “...СВУ висловлює подяку правительствам Австро-Угорщини й Німеччини за уможливлене полоненим-українцям зорганізуватися в таборах в різні товариства в цілі піднесення свого культурного рівня і національної свідомості... одночасно президія висловлює надію, що Тимчасове революційне Правительство Росії, скасувавши всі національні обмеження, не ставитиметься ворожо до національного самоозначення і культурних змагань...” [3].

Проте гостріше постало питання стосовно військовополонених-українців Східної Галичини на території Російської імперії. Переважно в таборах Росії перебували Українські Січові Стрільці (далі – УСС) і українці піхотних полків крайової оборони австро-угорської армії: золочівського, перемишльського, самбірського, коломийського, чернівецького, ярославського, львівського, чортківського, тернопільського, бережанського, стрийського тощо [4]. Вищевказані ознаки національного обмеження були пов'язані з тим, що Росія розглядала український національний рух у Східній Галичині небезпечним і визначала його, як “мазепинство” – зрадництво, сепаратизм, з позиції власних інтересів стосовно всіх українських земель: “Українська течія є дуже небезпечною для будучности Росії... Коли Росія щасливо дістала в свої руки жерело сього “уродливого” українства, Галичину, повинна користати... і забезпечити се раз навсе перед сею небезпечною” [5, с. 107].

Саме цим була викликана імперська, шовіністична політика царської влади на західноукраїнських землях з серпня 1914 р. до червня 1915 р. по винищенню українського національного руху і фактична заборона перебувати на Наддніпрянщині військовопо-

лоненим, біженцям і виселенцям з цих земель. Подібні заходи царський уряд намагався поширити на полонених-українців російської армії, які перебували в таборах Австро-Угорщини і Німеччини після закінчення Першої світової війни, а саме – вислати їх у Сибір в спеціально підготовлені місця [6].

Загалом на початку 1917 р. в Росії перебувало більше 2 млн. військовополонених – майже 500 тис. угорців, приблизно 250 тис. чехів і словаків, близько 200 тис. югославів (термін 1917 р.), 190 тис. німців, а також турки, італійці, галицькі українці, поляки, болгари і представники інших національностей [7, с. 144].

Перебування всіх вояків, які потрапили в полон, на території Російської імперії регулювалось спеціальним положенням, яке було затверджено в 1914 р. і з незначними змінами діяло в 1917 р. [7, с. 144]. Основними структурами, які відповідали за військовополонених, були спеціальні відділи штабів, фронтів, округів і Головне управління Генерального штабу [7, с. 144].

Варто зауважити, що умови перебування військовополонених у таборах Росії були вкрай складними: по-перше, це було пов'язано з тим, що більшість таборів було розташовано в Сибіру, північних та центральних губерніях Росії, де місця проживання були ускладнені суворими кліматичними умовами, а також важкі умови праці, відсутність належної медичної допомоги, харчування, халатність адміністрації призводили до великої смертності, зокрема, найбільше від епідемії тифу [20]; по-друге, спостерігалось обмеження національних і релігійних прав, в основному це відчули українці [21]; по-третє, тілесні покарання і насилля були частими явищами по відношенню до військовополонених з боку адміністрації і охорони таборів [7, с. 146].

Проте події лютого 1917 р., викликані революцією в Російській імперії і утворенням Української Центральної Ради в березні того самого року, істотно вплинули на загальний настрій в середовищі найбільш національно свідомих полонених-українців із Східної Галичини, які готові були приєднатися до українізованих військових частин чи сформувати окрему військову одиницю. Основним кредо їх, за словами полковника Є. Коновальця, було: “З'їжджаючи до Києва з різних московських

таборів із постановою служити в українській армії (думка про творення Легіону виринула тільки згодом, коли українська правильна армія показалася фіктивною)” [22, с. 7]. Саме організація національно-визвольного руху в середовищі військовополонених-українців, привернула увагу українських громадсько-політичних кіл до їх становища в таборах Росії, а також уможливила стати не просто спостерігачами, але і безпосередніми учасниками державотворчих процесів на Наддніпрянщині.

Присутність військовополонених, біженців і виселенців із західноукраїнських земель на 100-тисячній демонстрації у Києві 19 березня 1917 р.* [8, с.15] і участь у національному конгресі 6–8 квітня 1917 р. фактично вперше публічно засвідчило їх підтримку української влади [9, с. 25].

Фактично центрами поширення українського національно-визвольного руху стали табори в містах Царицин, Дубовка**, копальня залізної руди в Новоросійську на Криворіжжі [10, с. 56–57], а також Київ, де був створений в квітні 1917 р. Український Центральний Галицько-Буковинський комітет допомоги жертвам війни (далі – Галицько-Буковинський комітет) при Центральній Раді, який офіційно почав працювати з 1 травня 1917 р. [11, с. 3]***. Засновниками комітету були галичани Д. Левицький, В. Охримович, М. Шухевич, М. Заячківський, В. Сабат, І. Герасимович та інші [13, с. 34], які в лютому 1915 р. були арештовані російською владою у Львові. Загалом в той час було заарештовано близько 300 представників української громадсько-політичної еліти і більшість з них вивезено за межі Наддніпрянської України [12]. Основні функції діяльності Галицько-Буковинського комітету визначались наданням матеріальної, моральної та правової допомоги виселенцям, полоненим і біженцям з Австро-Угорщини [11, с. 1].

У Дубовці в березні 1917 р. зосередилась еліта УСС (поручники А. Мельник, Р. Сушко,

* Усі дати вказано за старим стилем.

** Місто Царицин розташоване на р. Волга, сьогодні це м. Волгоград, обласний центр Російської Федерації. Місто Дубовка також розташоване на р. Волга і на території Волгоградської області.

*** В енциклопедіях, довідковій літературі, наукових працях літо 1917 р. вважається часом створення Галицько-Буковинського комітету.

чотари В. Кучабський, І. Чмола, хорунжі М. Матчак, Д. Герчанівський та інші) [23, с.179], а в Царицині з кінця 1916 р. перебував хорунжий одного з полків крайової оборони австрійської армії Є. Коновалець [24, с. 19]. У Новоросійську біля Кривого Рогу перебувало приблизно 40 українців із Східної Галичини, які на чолі з О. Думіним сформували тут організаційний комітет українських військово-полонених Криворіжжя [10, с. 57].

Загалом організація українського національно-визвольного руху в середовищі військовополонених набрала самоорганізаційного характеру і пройшла декілька етапів формування залежно від суспільно-політичної кон'юнктури як на Наддніпрянщині, так і загалом у Росії. Передусім це було викликано тим, що військовий стан, який ще зберігався весною-літом 1917 р. на Південно-Західному фронті між Росією і Центральними державами і фактичне невизнання повноважень Центральної Ради, не міняли політики Тимчасового Уряду по відношенню до українських військовополонених, започаткованої дореволюційним режимом. У зв'язку з цим заступник голови Українського Військового Генерального Комітету (УГВК) В. Кедровський говорив, що "російська демократична влада, не говорячи вже про дореволюційну, в галицькому елементі вбачала заразу "мазепинства", "сепаратизму", українці-полонені були поставлені в найтяжчі умови життя, в далеко тяжчі ніж німці, мадяри і т. д. Тому в той час, як Київ був переповнений вільно живучими в ньому полоненими чехами, поляками, словаками, а вся Україна – німцями, мадярами тощо, українці-полонені були розкидані по Туркестані, Сибіру, Далекому Сході або на болотах Архангельської, Вологодської губерній. Тому до певної міри наївно було з нашого, українського боку, звертатися до московської влади з вимогами полегшення їх долі ..." [15, с. 210]. Так, 30 червня 1917 р. військовий міністр Тимчасового уряду затвердив "Правила, устанавлюющие особые льготы для военнопленных чехов, словаков и поляков" [7, с. 146]. Відповідно до цієї постанови, представникам цих національностей дозволявся обмін листами між таборами і з відповідними національними організаціями; створення кас взаємодопомоги, бібліотек, проживання з родичами, загалом 14 пунктів [15, с. 208–209].

Своєю чергою, Генеральний Секретаріат в липні 1917 р. звернувся до Київського військового округу, щоб ці правила були поширені і на українських військовополонених, які перебували в Дарницькому таборі біля Києва, і додав, щоб українців не висилали в глибину Росії, а розміщували їх в українських губерніях [15, с. 209–210]. Проте тільки 5 жовтня 1917 р. наказом № 18370 Міністерства військових справ ці пільги були поширені і на українців [16].

По-друге, Центральна Рада, від часу створення неодноразово піднімала питання становища військовополонених, біженців і виселенців із Східної Галичини перед Тимчасовим Урядом. Зокрема, ці вимоги в час поїздки делегації Центральної Ради до Петрограда 3 травня 1917 р. мали таке формулювання: "треба дозволити в'їзд до рідного краю закордонним українцям, безправно виселеним з місць свого постійного життя, а також полегшити долю бранців-українців галичан і розмістити їх по українських губерніях" [17, с. 16]. Проте Центральна Рада фактично до більшовицького перевороту не розглядала полонених із західноукраїнських земель як потенційну військову силу. В сучасній українській історіографії фактично представлено дві позиції в аналізі саме такої політики української влади по відношенню до військовополонених-українців попри загальне небажання формувати регулярну українську національну армію. Так, В. Голубко вважає, що це пов'язано з побоюванням Центральної Ради бути звинуваченою в австрофільстві і небажанні мати регулярну армію, і тому навіть Центральна Рада у вересні 1917 р. видала розпорядження УГВК не приймати до українізованих полків військовополонених-галичан [18, с. 121]. Другою є позиція В. Довбні, який вважає, що ця політика української влади була викликана тим, що українські політики покладались на норми міжнародного права, зокрема на положення IV Гаазької конвенції від 18 жовтня 1907 р. про закони і звичаї суходільної війни (додаток, глава II, стаття VI, частина 1), згідно з яким держава може залучати військовополонених до робіт, які не повинні мати ніякого відношення до воєнних дій" [25, с. 15]. На нашу думку, остання позиція є суперечливою, виходячи з загальнодержавної політики, яку проводила українська влада, оскільки

проголошені федеративні засади розвитку Української держави у складі Росії не уможлилювали розглядати Україну воюючою стороною у Першій світовій війні. У зв'язку з цим Центральна Рада і УГВК не мали правових важелів для впливу на становище полонених-українців австрійської армії навіть на території України, оскільки вони вважались полоненими Росії.

Проте, будучи далекими від розуміння політичних реалій, що склалися на Наддніпрянщині весною–літом 1917 р., запровадження і поширення громадської роботи стало класичним способом підготовки військовополонених-українців з Австро-Угорщини до діяльності в нових умовах з метою приєднатися до розбудови Української держави. Так, зокрема в Дубовці А. Мельник, В. Кучабський, Р. Сушко і І. Чмола організували систематичні лекційні курси з політичної економіки, історії України, географії України тощо [26, с. 484]. На основі аналізу статутів російської і австрійської армій, було написано один з перших зразків статуту майбутньої української армії під назвою “Муштровий впоряд для піхоти”. Пізніше на основі цього статуту відбулось формування військової формації Січових Стрільців, яка пройшла еволюцію від куреня до корпусу, а за Директорії його було взято як основу статуту армії УНР [26, с. 484]. У Царицині організатором громадської роботи став Є. Коновалець. Він засновує тут “Царицинську Українську Раду”, яка займалась підготовкою доповідей і рефератів на актуальні суспільно-політичні теми і навіть організувала театральний гурток [27, с. 42]. До здобутків Є. Коновальця і А. Мельника слід зарахувати спробу українізації одного з куренів Царицинського гарнізону [27, с. 42]. Саме з цією метою полонені М. Загаєвич, І. Андрух та К. Кушнірук, які перебували в Дубовці, вступили в 172-й запасний полк Царицинського гарнізону [19, с. 51].

У липні 1917 р. процес організації національно-визвольного руху виходить за межі вказаного середовища, діячі якого стали основними сподвижниками стрілецького руху у 1917–1919 рр. на Наддніпрянщині. Насамперед це пов'язано з особою Є. Коновальця, який в цей час, отримавши відпустку в комендатурі свого табору, приїжджає до Києва, а з вересня 1917 р. постійно тут перебуває [23, с. 182].

Його поява в Києві характеризується становленням тісних відносин з Галицько-Буковинським комітетом і популяризацією ідеї створення окремої галицької військової частини не тільки у комітеті, але і в середовищі Центральної Ради і УГВК [23, с. 182]. Зокрема, Є. Коновальцю вдалося отримати підтримку М. Міхновського, С. Петлюри [28, с. 25] та В. Кедровського [15, с. 205] в справі вступу військовополонених до українізованих частин.

Варто зауважити, що час перебування Є. Коновальця влітку 1917 р. у Києві збігся з активізацією громадсько-політичних кіл навколо питання становища полонених-українців австрійської армії. Це було пов'язано з останнім повномасштабним наступом російської армії 16 червня 1917 р. на Південно-Західному фронті, який завершився фактично катастрофою для російської армії [18, с. 72–77]. У результаті цього наступу в полон потрапило близько 457 уссів [29], яких було розміщено в Дарницькому таборі біля Києва [25, с. 48]. Активізація цієї частини українських полонених була викликана рішенням військового міністерства Тимчасового уряду вислати їх в табори Росії [15, с. 199–203]. Ще перед тим, як вояки УСС потрапили до Дарниці, 26 червня 1917 р. на п'ятій сесії Центральної Ради з позачерговою заявою у цій справі виступив член фракції есерів Біляшівський, який заявив: “...аби Центральна Рада ужила заходів, щоб полонені в останніх боях січові стрільці – українці не висилались за межі України” [30, с. 130]. Проте характерна пасивність у вирішенні становища УСС з боку української влади (враховуючи вищевказане звернення Генерального Секретаріату), а також позиція беззастережного виконання наказу командувача Київським військовим округом К. Оберучева, спричинила масові втечі з Дарницького табору при підтримці громадськості і Галицько-Буковинського комітету [15, с. 200–203; 31]. В. Кедровський зазначає, що в цей час організація масових втеч галичан і буковинців з таборів Росії при частковій підтримці українських громадських організацій і УГВК було часто єдино правильним рішенням розв'язати цю проблему [15, с. 211].

У результаті цих подій в Києві зосередилась значна кількість військовополонених-українців, опіку над якими проводив

Галицько-Буковинський комітет, який і стає головним осередком організації окремої військової частини з українців австро-угорського підданства. Перш за все це пов'язано з такими особами, як І. Лизанівський, В. Охримович, Є. Коновалець, В. Дідушок, Р. Дашкевич, Ф. Черник та ін., які у вересні–жовтні 1917 р. двічі звертались до Центральної Ради з проханням створити з полонених-українців окрему галицьку військову частину, яка б увійшла до складу української армії [37, с. 30]. Виходячи з того, що більшість з тих, хто долучився до формування окремої галицької військової одиниці, належали до передвоєнного молодіжного парамілітарного руху чи УСС, тому саме ідейні та організаційні засади січового стрілецтва стали найбільш актуальними в формуванні української національної частини, зважаючи на деморалізацію і дезорганізацію українізованих військових частин в той час.

Публічно про організацію військового формування із українців австро-угорського підданства на Наддніпрянщині було сказано 12 листопада 1917 р. у Києві на віче в присутності 2,5 тисяч біженців, виселенців і військовополонених-українців австро-угорського підданства, чеської делегації на чолі з Т. Масариком, членів уряду і Центральної Ради тощо. Віче було організоване з ініціативи Галицько-Буковинського комітету як протест на рішення уряду Австро-Угорщини від 5 листопада 1916 р. про надання полякам автономії, і спробу останніх приєднати Холмщину, Полісся і частину Волині до Польського королівства. На віче був присутній Генеральний Секретар військових справ С. Петлюра, який фактично підтвердив виданий того ж дня наказ про формування українського національного Галицько-Буковинського куреня Січових Стрільців у складі українізованого полку ім. П. Дорошенка словами: “Що для того, щоб не допустити до насильства над частиною українського народу треба мати передовсім реальну силу. Я вірю – ... що Галичина і Буковина будуть приєднані до української республіки ... А силу ту треба творити зараз і без зайвих слів ... Від вас залежить теж успіх нашої роботи, а Генеральний Секретар подбає, щоб всіх полонених перевести на Україну” [32].

Галицько-Буковинський курінь Січових Стрільців став III – куренем Дорошенківського

полку, який в листопаді 1917 р. був в стані реорганізації. Командиром куреня з ініціативи Генерального Військового Секретаріату був призначений старшина колишньої російської армії О. Лисенко. Характерно, що на час видання наказу С. Петлюри, в полку перебувало 22 військовополонених-січових стрільці, яких 6 листопада 1917 р. Р. Дашкевич привіз з Дарницького табору біля Києва [33, с. 8]. Проте організація військового формування з галицьких українців спочатку не викликала великого захоплення, оскільки на кінець листопада 1917 р. курінь нараховував 60 – 80 осіб [25, с. 19]. Тому, 30 листопада 1917 р. Тимчасова Головна Рада галицьких, буковинських і угорських українців при Галицько-Буковинському комітеті прийняла відозву, в якій говорилось: “Ми галицькі, угорські і буковинські українці, сини єдиного українського народу, в цей важкий час, почувавши свою відповідальність перед будучими поколіннями, не можемо бути тільки глядачами, а повинні взяти якнайдіяльнішу участь в творенні нового ладу на Україні і в закріпленні тих всіх свобод, які виборов собі український народ. Сповняючи цей наш святий обов'язок, ми повинні створити таку силу, яка змогла б допомогти українському народові здобути і закріпити те все, що було проголошено в Третім Універсалі...” [34, с. 222]. Відозву підписали І. Лизанівський, О. Лисенко, Ф. Черник, М. Низкоклон, І. Чмола, Є. Коновалець і Р. Дашкевич. Проведення мобілізації серед біженців, виселенців і військовополонених взяв на себе Галицько-Буковинський комітет (загалом комітет з травня по грудень 1917 р. надав допомогу 1360 особам з фонду для виселенців, а з коштів, які надходили з США, 529 виселенцям у 1917 р. і 7 в 1918 р., 438 військовополоненим за 1917–1918 тощо [11, с. 4–6]). Це дало змогу вже на початку грудня 1917 р. сформувати першу сотню, яку очолив січовий стрілець сот. Ф. Черник, а на кінець 1917 р. курінь нараховував біля 500 стрільців [25, с. 19]. Саме цій сотні довелося у складі полку ім. П. Дорошенка 8 грудня 1917 р. вперше зіткнутись з більшовицькими військами біля Бахмача, які намагались провести на Дон потужні червоногвардійські з'єднання, розбивши залізничний шлях, їм вдалось зупинити цей наступ, не вступаючи у відкрите збройне протистояння [35, с. 74].

Характерно, що події весни–осені 1917 р. позначились і на кристалізації національної свідомості військовополонених-українців австро-угорського підданства, зважаючи на те, що вони були громадянами ворогуючої держави. Це призвело до закінчення “германофільської фази в настроях нашого молодого покоління... І так, вже вліті 1917 р. у таборах для полонених прийшло до поважного роздвоєння, а навіть ворожнечі поміж самостійниками – українською молодіжжю і лояльними до Австрії представниками старшого покоління” [36, с. 5], і за словами В. Кучабського проголошення, що “...Всеукраїнська національно-державна ідея не орієнтується ні на кого, крім бажання й збройної сили української нації. Ця ідея не знає ніяких, ні “австрійських”, ані “російських” українців, а знає лише всеукраїнський нарід, для якого надзбручанський кордон не існує. Вона знає теж один інтерес – національно-всеукраїнський” [13, с. 25].

Отже, питання, пов’язане із становищем військовополонених-українців австро-угорської армії в 1917 р., визначене офіційною політикою Росії, яку вона проводила на західноукраїнських землях у цей період, засвідчило про існування доволі складного діалогу в об’єднанні західноукраїнських та наддніпрянських національних сил на етапі відродження засад української державності. Проте національно-визвольних рух, організований у середовищі військовополонених-підавстрійських українців у 1917 р., і як результат – утворення на добровільних засадах стрілецької військової формації, дав змогу продовжити боротьбу за Українську державу, розпочату на першому етапі національно-визвольних змагань Першої світової війни в Східній Галичині, яка стала відображенням засад незалежності та соборності української нації.

1. Мазур О., Патер І. *Військовополонені-українці у таборах Австро-Угорщини та Німеччини* // *Військово-науковий вісник*. – Львів, 2003. – Вип. 5. – С. 130–140. 2. Патер І. *Союз Визволення України та українське питання в політиці Центральних держав 1914–1918 рр.* // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. – Львів, 1997. – Вип. 4. – С. 140–160. 3. *Українське слово*. – 8 травня. – 1917. 4. *Центральний державний історичний*

архів України. – Львів. – Ф. 581. оп.1. сп.92. арк.1. 5. Петрович І. *Галичина під час російської окупації серпень 1914 – червень 1915*. – Львів, 1915. – С. 119. 6. *Діло*. – 10 лютого. – 1917. 7. Солнцева С.А. *Военнопленные в России в 1917 г. (март – октябрь)* // *Вопросы истории*. – 2002. – №1. – С.143–149. 8. Литвин М., Науменко К. *Історія ЗУНР*. – Львів, 1995. – С. 368. 9. Григорієв Н. *Перший Всеукраїнський Національний конгрес 17 – 21 квітня 1917* // *Альманах академія відродження країни*. – Скрентон, 1979. – С. 24–38. 10. Крезуб А. *Початки галицького куреня січових стрільців* // *Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1925 рік*. – Львів, 1924. – С. 55–60. 11. *Звіт Українського Центрального Галицько-Буковинського комітету допомоги жертвам війни при Українській Центральній Раді*. – Київ, 1918. – С. 8. 12. *Діло*. – 10 квітня. – 1915. 13. Кучабський В. *Корпус Січових Стрільців. Військово-історичний нарис*. – Чикаго, 1969. – С. 664. 14. *Діло*. – 18 квітня. – 1917; 26 квітня. – 1917. 15. Кедровський В. *1917 рік. Спогади*. – Вінніпег, 1967. – С. 526. 16. *Народна воля*. – 27 жовтня. – 1917; 17. Грушевський М. *Хто такі Українці і чого вони хочуть*. – Київ, 1991. – С. 240. 18. Голубко В. *Армія УНР 1917–1918*. – Львів, 1997. – С. 288. 19. Навроцький О. *З Андрієм Мельником у стрілецьких окопах* // *Непогаслий огонь віри: Збірник на пошану полковника Андрія Мельника, голови проводу українських націоналістів*. – Париж, 1974. – С. 763. 20. *Українське слово*. – 1 листопада. – 1917; 2 листопада. – 1917; 3 листопада. – 1917; 9 листопада. – 1917; 14 листопада. – 1917. 21. *Діло*. – 13 березня. – 1915. 22. Коновалець Є. *Причинки до історії української революції*. – Львів, 2000. – С. 64. 23. Герчанівський Д. *З Євгеном Коновальцем за державну незалежність України (1917–1919 рр.)* // *Євген Коновалець та його доба*. – Мюнхен, 1974. – С. 178–219. 24. Сватко Я. *Євген Коновалець – творець ОУН*. – Львів, 2003. – С. 64. 25. Добня В. *Січові Стрільці Київського формування у визвольних змаганнях 1917–1920 років*. – Київ, 2002. – С. 218. 26. Гелей С., Кучабський Ю. *Василь Кучабський. Наукова спадщина. Сторінки життя*. – Львів, 1998. – С. 744. 27. Грицай О. *Життя і діяльність Євгена Коновальця до революції 1917 року* // *Євген Коновалець та його доба*. – Мюнхен, 1974. – С. 17–44.

28. Мірчук П. Євген Коновалець. – Торонто, 1958. – С. 108. 29. Українське слово. – 1 серпня. – 1917. 30. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали у 2-х томах. – Київ, 1996. – Т. 1. – С. 589. 31. Діло. – 28 липня. – 1917. 32. Народна воля. – 27 (14) листопада. – 1917. 33. Дашкевич Р. Артилерія Січових Стрільців у боротьбі за золоті Київські ворота. – Нью-Йорк, 1965. – С.206. 34. Рінець-

кий С. Українське Січове Стрільцтво. Визвольна ідея і збройний чин. – Нью-Йорк, 1956. – С. 360. 35. Тинченко Я. Перша українсько-більшовицька війна (грудень 1917 – березень 1918). – Київ – Львів, 1996. – С. 375. 36. В.К. Січові стрільці, їх історія і характер. – Львів, 1920. – С.45. 37. Дмитрів Б. Федь Черник у роковини бою під Мотовилівкою. – Львів, 1928. – С.47.

УДК 94 (477) “1917/1918”: 355.4.

Н.О. Химиця

Національний університет “Львівська політехніка”,
Інститут гуманітарних і соціальних наук

УЧАСТЬ МОЛОДІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УНР У БОРОТБІ ПРОТИ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ВЗИМКУ 1917 – НАВЕСНІ 1918 рр.

© Химиця Н.О., 2005

Розглянуто участь і роль молоді у будівництві регулярної армії УНР та у боротьбі проти більшовицької агресії взимку 1917 – навесні 1918 рр.

The article is dedicated of participation and role of youth in the construction of the regular army of the UPR and in the struggle against the Bolshevik aggression during the period from winter, 1917 to spring, 1918.

Розбудова України в умовах незалежного державного існування, подальший розвиток демократичних процесів у суспільстві можливі лише за умови шанобливого ставлення до власної історії, відновлення в національній пам'яті забутих або сфальсифікованих подій минулих часів, імен видатних борців за волю народу. Об'єктивне висвітлення історичного минулого України має важливе значення для виховання підростаючого покоління. Від того, як молодь сприйматиме історичне минуле, які приклади, ідеї, традиції візьме для наслідування, великою мірою залежатиме майбутнє нашої держави. У цьому контексті значний науковий та практичний інтерес становить дослідження участі молоді у створенні збройних сил Центральної Ради та у боротьбі проти більшовицької агресії восени 1917 – навесні 1918 рр.

Актуальність цієї проблеми визначається передусім потребою наукового узагальнення історичного досвіду участі молоді у процесі військового будівництва періоду Центральної Ради та творчого використання для розв'язання

актуальних питань розбудови Армії України у сучасних умовах.

Упродовж тривалого часу це питання з ідеологічних причин замовчувалося або відкрито фальсифікувалося. Із здобуттям Україною незалежності стало можливим об'єктивне вивчення військової історії. Окремі питання створення молодіжних військових підрозділів та частин порушуються у працях Л. Дещинського [1], В. Голубка [12], М. Литвина та К. Науменка [6], Я. Тинченка [20], Л. Зінкевич [2].

У цій роботі зроблено спробу комплексно дослідити участь молоді у процесі творення збройних сил України УНР та у боротьбі проти більшовицької агресії взимку 1917 – навесні 1918 рр.

Восени 1917 р. під керівництвом С. Петлюри Військовий секретаріат розробив “План організації кадрів Української армії з найбільш тривалого військового елементу”. За цим планом передбачалося скласти невелику кадрову армію, цілком незалежну від українізованих частин, з новим військовим статутом. Комплек-